

Voksne med udviklings- hæmning og udadreagerende adfærd

En kortlægning af virksomme metoder

VOKSNE MED UDVIKLINGSHÆMNING OG UDADREAGERENDE ADFÆRD
- EN KORTLÆGNING AF VIRKSOMME METODER

Udgiver: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Redigeret af Trine Jørgensen, Summarium

Foto: Lars Degnbol, Ricky John Molloy (VIVE) og Shutterstock

Design: heddabank.dk

Tryk: Rosendahls a/s

ISBN: 978-87-7119-582-8

e-ISBN: 978-87-7119-581-1

INDHOLD

5 OM DETTE HÆFTE

6 UNDERSØGELSENS FOKUS

8 UDREDNING AF BORGEREN

12 FAGLIGE TILGANGE

13 METODER OG REDSKABER

24 BESKYTTENDE FAKTORER

26 RISIKOFAKTORER

OM DETTE HÆFTE

I dette hæfte kan du læse om tilgange, metoder og redskaber, der har vist sig virkningsfulde i arbejdet med borgere med udviklingshæmning og udadreagerende adfærd. Hæftet og den bagvedliggende undersøgelse bygger både på danske erfaringer og evidens fra internationale studier.

Socialstyrelsen, VISO har bedt VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd om at indsamle viden om de tilgange, metoder eller redskaber, der har vist sig særligt virksomme i arbejdet med borgere med udviklingshæmning og udadreagerende adfærd. Resultatet kan læses i undersøgelsen "Voksne med udviklingshæmning og udadreagerende adfærd – en kortlægning af virksomme metoder og lovende praksis" (VIVE 2018). Dette hæfte præsenterer kort undersøgelsens resultater.

MANGE GEVINSTER AT HENTE

Hvert år gennemfører Den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation (VISO) ca. 300

rådgivningsforløb om borgere med udviklingshæmning og udadreagerende adfærd. Det sker efter henvendelser fra fagfolk eller pårørende, der søger rådgivning, fordi de har svært ved at håndtere borgerens adfærd.

Den udadreagerende adfærd kan have store omkostninger – både for borgeren selv, hvis generelle trivsel og sociale liv kan blive påvirket af episoderne, og for fagpersonalet, der kan opleve stress, angst og en øget risiko for vold. Derudover har kommunerne udgifter til fx højere normering, vikarer, efteruddannelse og enkeltforanstaltninger. Der er således mange gevinster at hente ved at blive bedre til at forebygge eller håndtere udadreagerende adfærd.

SÅDAN ER UNDERSØGELSEN LAVET

VIVEs undersøgelse trækker både på danske erfaringer og på internationale studier af metoder til at hjælpe borgere med udviklingshæmning og udadreagerende adfærd.

De danske erfaringer er indsamlet via analyse af 28 VISO-rådgivningsforløb og interview med 13 VISO-specialister og 12 modtagere af rådgivningen, og med 10 ledere og VISO-specialister fra tilbud med en lovende praksis. 'Lovende praksis' refererer til socialpædagogisk praksis, der har en særlig stor sandsynlighed for at skabe positive forandringer for målgruppen. Der er også gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt VISO-leverandører med egne tilbud til målgruppen.

De internationale studier er indsamlet via en litteratursøgning med fokus på socialfaglige metoder offentliggjort mellem 2007 og 2017.

UNDERSØGELSENS FOKUS

Udadreagerende adfærd skyldes sjældent en enkelt faktor, men opstår ofte i et komplekst samspil mellem borgeren og omgivelserne. Denne kompleksitet betyder, at der skal trækkes på mange redskaber i indsatsen for at hjælpe borgeren.

Undersøgelsen peger på en række forhold, som kan bidrage til at reducere den udadreagerende adfærd.

Viden om borgerens ressourcer og udfordringer

Borgerens kognitive, fysiske og psykiske udfordringer og ressourcer skal udredes grundigt og systematisk, bl.a. for at undgå, at fagpersonalet møder borgeren med urealistiske forventninger.

Viden om adfærdens funktion (hensigt)

Al udadreagerende adfærd har en funktion, fx at borgeren forsøger at mestre en situation eller kommunikere et behov til omverden. Denne funktion skal afdækkes og inddrages i valget af indsats – og tilgang til borgeren.

Faglige kompetencer hos personalet

Fagpersonalet skal have fornøden faglig viden og kompetencer i forhold til målgruppen og forhold, der kan trigge udadreagerende adfærd – og forståelse af, at borgeren ikke reagerer i nogen ond hensigt.

Indsatser tilrettelægges individuelt

indsatsen skal tilrettelægges med afsæt i den enkelte borgers specifikke situation, ønsker og behov. Fagpersonalet kan trække på flere faglige tilgange og metoder samtidig og arbejde med både socialpædagogiske, psykosociale, sansemæssige og fysiske komponenter i borgerens nærmiljø for at understøtte, skabe tryghed og undgå stress hos borgeren.

Fremme den gode relation til borgeren

Fagpersonalets tilgang har stor betydning for borgerens adfærd, og derfor er det afgørende, at fagpersonalet møder borgeren med en anerkennende tilgang og undgår konfronterende eller aggressivt (krops)sprog.

Fremme af borgerinddragelse

Borgeren skal gives indflydelse på sit eget liv, fx ved at fagpersonalet tilrettelægger aktiviteter, som borgeren oplever som meningsfulde, og så vidt muligt tilrettelægger den socialpædagogiske praksis, så den passer til borgerens ønsker og behov. Det gælder også de fysiske og organisatoriske rammer omkring borgeren.

Fremme af borgerens mestring

Undersøgelsen peger på, at det kan være hensigtsmæssigt at lære borgeren andre strategier til at mestre sin hverdag – i det omfang det er muligt i forhold til borgerens formåen – fx ved at undervise borgere i forståelse af, hvilke forhold der kan medføre udadreagerende adfærd, og hvordan de kan mestre konkrete situationer

Fokus på fysiske og organisatoriske rammer

Indretningen af de fysiske rammer har betydning for borgernes trivsel. Gennem indretningen kan man fx skærme borgerne, så de oplever færre sanseindtryk og stimuli. Det kan fx ske gennem valg af farver og lyskilder, da nogle borgere kan være sensitive over for stærke farver og LED lys. Det er desuden vigtigt at sikre personalets trivsel og tryghed i arbejdet med fx voldsforebyggelsespolitikker og mulighed for supervision og faglig sparring.

ÅRSAGER TIL UDADREAGERENDE ADFÆRD

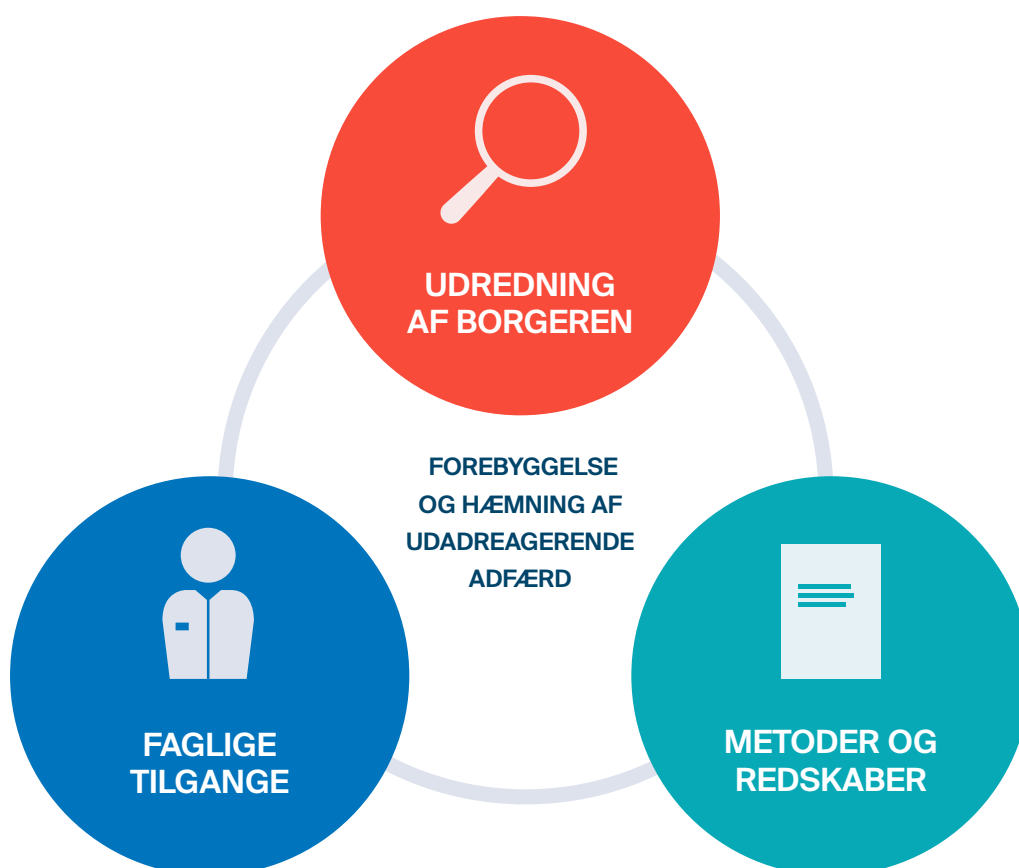
- Uoverensstemmelse mellem graden af borgerens kognitive og kommunikative evner og omgivelsernes krav og forventninger
- Stressbelastning, fx krav eller situationer, der kan fremkalde stress eller overstimulering
- Fagpersonalets tilgang til og opfattelse af borgeren, fx vist gennem kropssprog og stemmeføring
- Psykiske og emotionelle problematikker, fx angst, vrede eller nedsat psykisk trivsel
- Somatiske forhold, fx lægemiddelbivirkninger eller smerter
- Manglende opfyldelse af umiddelbare behov, fx mad, nærhed og opmærksomhed
- Afbrydelse af uhensigtsmæssig adfærd, fx selvskade.

METODER, VÆRKTØJER OG TILGANGE TIL AT FOREBYGGE OG HINDRE UDADREAGERENDE ADFÆRD BLANDT VOKSNE MED UDVIKLINGSHÆMNING

Undersøgelsen har identificeret en række redskaber, metoder og faglige tilgange til at forebygge og hæmme udadreagerende adfærd blandt voksne borgere med udviklingshæmning.

Undersøgelsen viser, at det er vigtigt at foretage en udredning af borgerens ressourcer og udfordringer for at forstå, hvad der udløser

adfærden for borgeren. Herpå kan man som fagprofessionel vælge den rette metode eller redskab i arbejdet med at tilgodese borgers behov. Desuden peger undersøgelsen på vigtigheden af personalets tilgang og egen adfærd i mødet med borgeren. Læs mere om de forskellige redskaber, metoder og tilgange nedenfor.

UDREDNING AF BORGEREN

Viden om borgerens kognitive, sproglige, motoriske og sociale ressourcer og udfordringer samt personlige præferencer er et helt nødvendigt grundlag for den socialfaglige praksis. Det viser både danske erfaringer og internationale studier.

I dette afsnit kan du læse om:

- Neuropsykologisk udredning
- Dansk Pædagogisk Udviklingsbeskrivelse
- Forudsætningsobservationer.

Neuropsykologisk udredning giver fagpersonalet grundlæggende viden om hjernen og indsigt i borgerens kognitive niveau, kontaktfunktion og personlighed. Det kan hjælpe dem til at møde borgeren med niveausvarende krav og forventninger. Neuropsykologisk viden er særligt relevant, fordi mange borgere i målgruppen har komplekse udfordringer og kan være på forskellige udviklingsniveauer, når det gælder kognitive, følelsesmæssige og sociale færdigheder.

Det er vigtigt, at fagpersonalet har eller får grundlæggende viden om neuropædagogik for at kunne bruge indsigterne fra det neuropsykologiske perspektiv.

En søgning efter forskningsstudier om den neuropsykologiske tilgang viser, at der er et stærkt evidensgrundlag for tilgangen.

Dansk Pædagogisk Udviklingsbeskrivelse har til formål at belyse en borgers kompetencer og udviklingspotentialer og er særligt brugbar, når

personalet er usikre på, om de tilrettelægger den pædagogiske indsats optimalt i forhold til borgerens forudsætninger. Redskabet er målrettet borgere med udviklingshæmning med et funktionsniveau svarende til alderen 0-10 år. Med afsæt i redskabet beskrives borgerens udviklingstrin på otte udviklingsområder: Opmærksomhed, hukommelse, sprog og kommunikative kompetencer, sociale kompetencer, eksekutive funktioner, grovmotorik, finmotorik samt aktiviteter og færdigheder i dagligdagen. Denne udviklingsprofil danner en foreløbig afdækning af, hvordan og med hvilke krav personalet kan møde den enkelte borger. Desuden kan metoden bruges som grundlag for tværfaglig dialog mellem fagprofessionelle om en borger og for en nærmere udredning af borgerens problemstilling.

En søgning efter forskningsstudier viser, at Dansk Pædagogisk Udviklingsbeskrivelse har et ukendt evidensgrundlag. Redskabet anvendes og anbefales dog bredt af specialister i undersøgelsen.

” Man bliver nødt til at blive klogere på de mennesker, man har med at gøre, hvad er det egentligt, der gør, at de har det mønster, de har. Man skal vide, hvad der er på spil, ellers kan man ikke tilrettelægge en pædagogisk indsats.

(Leder, specialinstitution)

En borger kommer jævnligt med trusler om vold og kaster med genstande, når hun bliver stresset. En neuropsykologisk udredning viser, at borgeren ligger på et markant lavere udviklingsniveau, end fagpersonalet har troet og tidligere har tilrettelagt deres indsats efter. Borgeren har tillært sig praktiske evner, som ligger over hendes udviklingsniveau, og fagpersonalet har derfor afstemt deres tilgang og krav hertil, hvilket medvirker til, at hun udviser udadreagerende adfærd. Med udgangspunkt i neuropsykologisk viden kombineret med Low Arousal og kommunikative redskaber bliver indsatsen over for borgeren tilpasset, så personalet ikke presser hende ud over hendes evner. Dette resulterer i en markant mindskelse af den udadreagerende adfærd.

Forudsætningsobservationer har til formål at kortlægge en borgers motivation, ressourcer og begrænsninger via et skema til fagpersonale og pårørende. Motivation beskriver de ting, som giver borgeren lyst og livsglæde i hverdagen, fx en hobby eller en bestemt aktivitet. Ressourcer beskriver borgerens styrker, hvor han eller hun kan opleve succes med omgivelsernes hjælp. Begrænsninger er de vanskeligheder, der udfordrer borgeren og indskrænker trivsel og udviklingsmuligheder.

Skemaet udfyldes individuelt af alle, der arbejder med en borger, og eventuelt af pårørende.

Svarene skal være baseret på observation af borgerens adfærd, snarere end på fortolkninger af adfærden. Ved at tage udgangspunkt i, hvad der er vigtigt og meningsfuldt for borgeren, kan fagpersonalet tage højde for begrænsninger og styrke ressourcer hos borgeren. Det øger sandsynligheden for, at borgeren oplever succes, og dermed at udadreagerende adfærd mindskes.

En søgning efter forskningsstudier viser, at metodens evidensgrundlag er ukendt. Metoden anvendes og anbefales imidlertid bredt af specialister i undersøgelsen.

LÆS MERE

NEUROPSYKOLOGISK UDREDNING

Susanne Freltofte: "Hjernens muligheder og begrænsninger – et vilkår i udviklingshæmmede og normale hjerner". *VIPU Viden* nr. 03, 2013, s. 31-35

Jørgensen, K. & Hansen, K.R.: Neuropsykologisk undersøgelsesmetode. s. 530-544 i *Klinisk neuropsykologi*, redigeret af Palle Møller Pedersen, Anders Gade, Christian Gerlach, Randi Starrfelt PM. Frydenlund 2009.

DANSK PÆDAGOGISK UDVIKLINGSBESKRIVELSE

Jørgen Lyhne og Anna Marie Langhoff Nielsen: *Dansk Pædagogisk Udviklingsbeskrivelse – voksne med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne*. Dansk Psykologisk Forlag 2014.

FORUDSÆTNINGSOBSERVATIONER

Læs mere om forudsætningsobservationer på Videnscenter Sølund Skanderborgs hjemmeside [/viss.skanderborg.dk](http://viss.skanderborg.dk).

FAGLIGE TILGANGE

Fagpersonalets faglige tilgang til arbejdet med borgeren er ifølge forskningen afgørende for deres relation. Det har betydning, om fagpersonalets opfatter borgeren som problemskabende, eller i stedet ser borgeren som et menneske, der har nogle udfordringer, som omgivelserne skal indrettes efter.

I dette afsnit kan du læse om:

- Gentle Teaching
- Low Arousal
- Afstemt Pædagogik.

I de VISO-rådgivningsforløb, som indgår i undersøgelsen, anbefales primært en anerkendende tilgang som grundlag for den socialpædagogiske praksis. Følgende tilgange er særligt brugte:

Gentle Teaching er en relationspædagogik, hvor fagpersonen bruger sig selv og sine relationelle kompetencer som et redskab. Tilgangen bygger på en filosofi om, at alle mennesker ønsker at føle sig elskede, nyttige og inkluderede. Målet er derfor at opbygge og understøtte relationen mellem mennesker og møde borgeren med forståelse og anerkendelse. Gentle er den anerkendende og næstekærlige tilgang, som den professionelle finder frem i sig selv, mens teaching er den læring, som den professionelle forsøger at give videre til borgeren gennem spejling i relationen.

I Gentle Teaching arbejdes der bevidst med, hvordan personalet med deres egen adfærd

og stemmeføring kan være med til at skabe et rart og positivt miljø omkring borgeren. Gentle Teaching kan også danne ramme for at udvikle et fælles sprog for borgerens udfordringer og adfærd. Denne fælles forståelse kan underbygges ved, at fagpersoner og pårørende sammen kortlægger borgerens ressourcer og begrænsninger (se også afsnittet Forudsætningsobservationer på side 10).

VISO-specialisterne vurderer, at Gentle Teaching kan anvendes bredt i forhold til målgruppen, og at det relationelle aspekt er yderst vigtigt for at forebygge og mindske udadreagerende adfærd.

En søgning efter forskningsstudier viser, at evidensgrundlaget for Gentle Teaching er ukendt - der er med andre ord ikke gennemført studier, der systematisk undersøger effekten. Dog anbefales og anvendes Gentle Teaching bredt af specialisterne i undersøgelsen.

En mand på 23 år med udviklingshæmning udviser udadreagerende adfærd ved at spytte og kaste med genstande. I et VISO-forløb hjælper tilgangen Gentle Teaching personalet til at se, at når borgeren kan virke eksplosiv og konfliktsøgende, kan det være udtryk for, at han har behov for i højere grad at føle sig set, hørt og værdsat. Det bliver tydeligt for dem, at borgeren har brug for ro, og at deres egen adfærd er afgørende, fordi borgeren ikke selv kan aflæse en given situation og derfor er nødt til at finde ro gennem fagpersonalet. Derfor er det afgørende, at personalet arbejder med deres kropssprog og sindstilstand og fx udviser ro i samværet med ham, herunder at de kan rumme ham, selvom han indimellem handler uhensigtsmæssigt. Det har givet borgeren mere ro, og han er nu mindre udadreagerende og bruger nu i højere grad sit sprog til at kommunikere med fagpersonalet.

Vi er meget overbeviste om, at tilgangen er vital. Når vi ændrer vores adfærd over for beboerne, så ændrer beboerne tit og ofte også deres adfærd over for os.

(Leder, botilbud).

Low Arousal har til formål at hjælpe fagpersonalet med at være ikke-konfronterende over for borgeren. Low Arousal har ligesom Gentle Teaching fokus på relationen mellem borger og fagperson og på fagpersonalets bevidsthed om borgernes individuelle præferencer i forhold til fx øjenkontakt, berøring og fysisk kontakt, så man undgår at fremkalde stress hos borgeren.

En søgning efter forskningsstudier om Low Arousal viser, at der er et svagt evidensgrundlag for metoden. Dog anvendes og anbefales metoden bredt blandt specialisterne i undersøgelsen.

LA2 er en videreudvikling af Low Arousal. LA2 tager afsæt i et indefra-perspektiv på, hvad trivsel og det gode liv er for borgeren. LA2 fungerer som et udrednings- og refleksionsværktøj, der skal understøtte personalet i at beskrive, hvordan de kan hjælpe borgeren til at forebygge, håndtere og mestre situationer, hvor der er risiko for udadreagerende adfærd. Ved at personalet får indblik i borgerens indefra-perspektiv kan de bringe deres faglige viden og metoder i spil i arbejdet med borgeren, og hensigten er således, at borgerens indefra- og personalets udefra-perspektiv skal kvalificere hinanden. Socialstyrelsen er i efteråret 2018 ved at evaluere virkningen af LA2.

Afstemt Pædagogik er inspireret af Low Arousal og designet til at passe ind i en dansk socialpædagogisk kontekst. Metoden bygger på en forståelse af, at mennesker ofte spejler

de følelser, de oplever i deres omgivelser, og at borgere med udadreagerende adfærd er særligt stressfølsomme. Det er derfor afgørende at reducere stressfaktorer for både fagprofessionelle og borgere. Metoden har fokus på borgerens trivsel, og hvordan borgeren og de fagprofessionelle kan mestre de situationer der kan ende med udfordrende adfærd. Desuden er der fokus på at identificere tegn på udfordrende adfærd, herunder at have en plan for, hvad man gør under en negativ hændelse (udadreagerende, selvskadende adfærd), og hvad der gøres efter en hændelse.

Konkret indebærer Afstemt Pædagogik, at der udarbejdes en stressbelastningsprofil, hvorefter der tilrettelægges en pædagogisk praksis, som understøtter borgerens behov før, under og efter en episode med udadreagerende adfærd. Før hændelsen kan fagpersonalet fx være opmærksomme på specifikke tegn hos borgeren, og de kan understøtte rutiner, bruge afledning og undgå belastning og krav til borgeren. Under en eventuel hændelse kan fagprofessionelle bruge deres kropssprog, verbale sprog og den fysiske kontakt til at nedbringe borgerens stresstilstand. Efter hændelsen kan fagprofessionelle have fokus på at retablere relationen til borgeren og eventuelt tilpasse borgerens fysiske miljø.

Generelt viser forskningslitteraturen et svagt evidensgrundlag for metoden. Metoden benyttes og anbefales dog bredt af specialisterne i undersøgelsen.

En mand på 38 år med udviklingshæmning i lettere grad ødelægger sit værelse og råber og truer af personalet. VISO-specialisten vurderer, at borgeren har et større støttebehov, end hans begavelsesmæssige praktiske færdighedsniveau lægger op til. Specialisten arbejder med fagpersonalets forståelse af, at de har en andel i borgerens adfærd, fx ved at stille større krav, end han kan honorere. I forløbet får fagpersonalet bedre forståelse for borgerens perspektiv og mere viden om Low Arousal-værktøjer. Specialisten anbefaler bl.a., at fagpersonalet forsøger at skabe nye idéer hos borgeren og undgå udtryk som "det må du ikke" og "nu skal du", og at de undgår at trænge sig ind i borgerens lejlighed og i stedet lader ham være alene. Efter disse ændringer bliver han mere rolig, og den udadreagerende adfærd aftager.

LÆS MERE

GENTLE TEACHING

John J. McGee og Marge Brown: *Gentle Teaching. Nænsom læring – en introduktion*. Udgivet af bostedet Sødisebakke og kan findes på sodisebakke.rm.dk

Jonathan Zacho Bruun: *Indføring i menneskesynet og filosofien Gentle Teaching*. Kandidatspeciale fra Aalborg Universitet 2017.

LOW AROUSAL

Bo Hejlskov Elvén og Sophie Abild: *Adfærdsproblemer i psykiatrien*. Dansk Psykologisk Forlag 2015.

VIPU Viden nr. 04, 2012: Temanummer om Low Arousal og konflikthåndtering.

LA2

Trine Uhrskov og Krista Naver: *LA2 – Metodemanual til forebyggelse af vold og fremme af trivsel på botilbud*. Sopra & Socialstyrelsen 2017.

AFSTEMT PÆDAGOGIK

Bo Ertmann, Camilla Zacho Woetmann, Svend-Ejner Pejstrup og Eva Fischer: *Projekt særforanstaltning. Udvikling af metoder og effektmålingsværktøjer*. Socialstyrelsen 2015.

Bo Ertmann, Camilla Zacho Woetmann, Svend-Ejner Pejstrup og Eva Fischer: *Afstemt Pædagogik, Metodebeskrivelse DEL III: Skemaer og vejledninger. 2*. Professionshøjskolen UCC 2015.

METODER OG REDSKABER – MÅLRETTET PERSONALET

Metoder og redskaber skal understøtte den faglige tilgang, som de professionelle arbejder ud fra. De præsenterede metoder fokuserer på at vurdere risikoen for udadreagerende adfærd.

I dette afsnit kan du læse om:

- Trafiklysmodellen
- Mestringskemaet
- Bröset Violence Checklist.

Trafiklysmodellen (også kaldet stoplysmodellen) er en metode, hvor borgerens adfærd og risikoprofil løbende vurderes ved brug af tre zoner: grøn, gul og rød. Formålet er at gøre det lettere for fagpersonalet at aflæse, hvornår de bør være ekstra opmærksomme på borgerens adfærd. Metoden kan på den måde være med til at forebygge og håndtere udadreagerende adfærd og kan kombineres med Bröset Violence Checklist (se nedenfor).

For at forebygge udadreagerende adfærd er det vigtigt at afdække graden af stressbelastning hos borgeren. Fagpersonalet kan afdække borgerens stressbelastningsfaktorer ved at vurdere, hvornår noget bliver svært for borgeren, og hvordan de kan håndtere disse situationer, så borgeren kan finde ro og komme ind i den grønne zone. Om muligt bør man som fagprofessionel tale med borgeren om, hvilken støtte han eller hun selv oplever at have brug for i svære situationer.

En søgning efter forskningsstudier viser, at evidensgrundlaget for trafiklysmodellen er ukendt. Trafiklysmodellen anvendes og anbefales dog bredt af specialister i undersøgelsen.

Mestringskemaet er et samarbejds- og dialogredskab til borgeren og den fagprofessionelle, der har til formål at synliggøre borgerens mestringssevne og fagpersonalets mulighed for at handle i vanskelige situationer. Mestringskemaet beskriver fem mestringsniveauer, der angiver borgerens 'normaltilstand', og hvad der karakteriserer og støtter borgeren, når han eller hun har det mere end gennemsnitligt godt eller skidt. Skemaet bruges af fagpersonalet til at vurdere, hvordan der handles på den mest understøttende måde, hvis der sker udsving i borgerens mestringsniveau.

Bröset Violence Checklist er et valideret screeningsredskab til at forudsige voldelig adfærd blandt borgere inden for de kommende 24 timer. Skemaet fungerer som en tjekliste, hvor fagpersonalet noterer, om en borger ændrer adfærd i forhold til seks parametre. Scoringerne inden for de seks parametre summeres til en samlet score, der angiver risikoen for, at borgeren optræder voldeligt. Bröset Violence Checklist tages i brug, når fagprofessionelle observerer ændringer i en borgers mestringsniveau baseret på mestringskemaet.

Ifølge en midtvejsevaluering fra Oxford Research giver kombinationen af de to redskaber fagpersonalet øget overblik og understøtter vidensdeling. Ydermere oplever lederne, at dialogen mellem fagpersonalet og borgerne er øget, og at forebyggelsesarbejdet foregår mere systematisk. Samlet set er evidensgrundlaget for Bröset Violence Checklist og Mestringskemaet fortsat svagt. Metoderne anbefales imidlertid bredt af specialisterne i undersøgelsen.

En mand på 41 år er udadreagerende, har uro i kroppen og mangler impulsstyring. Han lider desuden af depression og epilepsi. Som led i VISO-udredningen begynder fagpersonalet at registrere borgerens stemningsleje og indplacere ham i henholdsvis grøn, gul eller rød zone. Personalet taler med borgeren om deres observationer og viser ham, at selvom noget indimellem er svært for ham, bliver det ofte godt igen. Visualiseringen af grønne, gule og røde perioder giver borgeren en forøget tro på egne evner og mod på fremtiden.

LÆS MERE

TRAFIKLYSMODELLEN

SUS – Socialt udviklingscenter: *Risikovurdering – et bidrag til voldsforebyggelse*. Udgivet i forbindelse med projektet Vold som udtryksform (voldsomudtryksform.dk).

Mille Redanz: "Botilbud forebygger vold med systematisk risikovurdering". Artikel i *Viden på Tværs*, 2017 (vpt.dk).

MESTRINGSSKEMA OG BRÖSET VIOLENCE CHECKLIST

Oxford Research, CBS/CEBR & PW: *Midtvejsevaluering af 'Styrket indsats til forebyggelse af vold på botilbud'*. Udarbejdet for Socialstyrelsen af Oxford Research, CBS/CEBR & PW 2017.

Metoder mod vold: "BVC/Mestringsskema – sådan gjorde vi". Artikel i *Viden på Tværs* (vpt.dk).

Socialstyrelsen: *Mestringsskema i kombination med BVC – øget fokus på tryghed og trivsel*. Kan findes via søgning på Socialstyrelsens hjemmeside.

METODER OG REDSKABER – MÅLRETTET BORGEREN

En række metoder og redskaber understøtter borgerens håndtering og forståelse af sin udadreagerende adfærd. Nogle fokuserer på at styrke borgerens kommunikation, overblik, identitet og indflydelse på eget liv, mens andre arbejder med sansestimulering og borgerens fysiske miljø.

I dette afsnit kan du læse om:

- Sociale historier
- 9H-modellen
- Talking Mats
- Sansestimulering.

Sociale historier er en metode for borgere, der har udfordringer med at forstå deres omgivelser forventninger til dem. I metoden udarbejdes et aftalepapir, der beskriver en konkret situation eller begivenhed, som borgeren står over for. Det giver borgeren en form for guide til forløbet og til, hvordan han eller hun kan agere i situationen. Sociale historier kan bruges til at vænne borgeren til ændringer og til at blive fortrolig med nye omgivelser.

Sociale historier kan beskrives ved hjælp af 9H-modellen.

9H-modellen kan bruges til at udfolde de sociale historier. Metoden består af 9 hv-spørgsmål: Hvad skal jeg lave (indhold)? Hvorfor skal jeg lave det (mening)? Hvordan skal jeg lave det (metode)? Hvor skal jeg lave det (placering)?

Hvornår skal jeg gøre det (tidspunkt)? Hvor længe skal jeg gøre det (tidshorisont)? Hvem skal jeg lave det med (personer)? Hvor meget skal jeg lave (mængde)? Hvad skal jeg så (næste)? Gennem de ni spørgsmål kan fagpersonalet hjælpe borgeren med at tydeliggøre sin hverdag og give en oplevelse af overblik.

Sociale historier og 9H-modellen er særligt relevante for borgere, der har svært ved at danne sig et overblik og har behov for struktur. Brugen af metoderne skal tilpasses den enkelte borgers kognitive og emotionelle niveau.

En søgning efter forskningsstudier viser, at metodens evidensgrundlag er ukendt. Metoderne anvendes og anbefales imidlertid bredt af specialister i undersøgelsen.

En mand på 24 år slår indimellem ud efter de fagprofessionelle på sit bosted, river dem i håret og kan også optræde selvskadende. Han har stærkt nedsat hørelse, mangler sproglige kompetencer og lider desuden af hovedpine, som han har svært ved at udtrykke. Gennem Talking Mats får fagpersonalet et redskab til at inddrage borgeren og styrke hans mulighed for at kommunikere sine behov. Hvis han fx ikke vil med på tur, tager han billedet, der visualiserer "gåtur", ned fra Talking Mats-tavlen. Det har hjulpet ham til at trives bedre, så han nu deltager i flere aktiviteter i og uden for bostedet.

Talking Mats er et interaktivt redskab med billedsymboler, der vises på en fysisk eller digital "måtte". Metoden kan hjælpe borgere med komplekse kommunikationsbehov til at gøre deres ønsker forståelige. Talking Mats kan fx fungere via en tavle, hvor fagpersonalet sætter billeder af dagens aktiviteter op. Borgerne kan derefter vise, om de ønsker at deltage i aktiviteterne ved at vise enten en glad eller en sur smiley. Metoden kan også bruges til at give borgeren overblik over dagen, ved at man tager billeder af en afsluttet aktivitet ned, så borgeren hele tiden ved, hvad der er sket i løbet af dagen. Talking Mats kan også bestå af piktogrammer i en bog, hvor borgeren kan give udtryk for sit ønske, fx om at lytte til musik ved at pege på et billede af hovedtelefoner eller toner. Redskabet kan på den måde forebygge udadreagerende adfærd, der ellers kan opstå, hvis fagpersonalet ikke forstår, hvad borgeren ønsker og mener.

En søgning efter forskningsstudier viser, at evidensgrundlaget for Talking Mats er svagt. Talking Mats anvendes og anbefales dog bredt af specialisterne i undersøgelsen.

Sansestimulering kan bruges til at styrke borgerens evne til at få hold på sig selv. Metoden kan berøre bevægelsessansen, berørings- og følesansen eller balanceevne og motorik, fx gennem træning, gåture, brug af kædetæppe, tryk og skub, gyngeture. Fagpersonalet kan også arbejde med sanseintegration ved at begrænse lys og lyde. Sansestimulering er særligt relevant for borgere med et understimuleret eller et ikke-optimalt vågent (hyperaroused) nervesystem, fx ved nedsat syn eller hørelse. Metoden vil oftest være relevant for borgere med et lavt funktionsniveau. Borgere, der ligger tættere på normalområdet, har sjældent behov for sansebearbejdning.

Brug af metoden kræver et rum med multisensoriske redskaber som fx en massagebriks eller et badekar. Desuden er det nødvendigt, at fagpersonalet trænes i metoden. Derfor kan metoden være dyr at indføre, hvis man ikke har de nødvendige redskaber i forvejen.

Studier viser, at sansestimulerende metoder har et moderat evidensgrundlag.

En kvinde på 48 år kan blive voldsomt udadreagerende ved at kaste med genstande eller blive selvskadende. Hun mangler sproglige kompetencer og har derfor svært ved at kommunikere på en konstruktiv måde. En udredning, der inddrager forudsætningsobservationer, neuropsykologisk screening og sensorisk profil, viser, at borgeren udtrykker et behov for stimuli, når hun bliver udadreagerende eller selvskadende. Fagpersonalet opbygger derfor en værktøjskasse, de kan bruge til at stimulere borgeren, fx at tænde for radioen og danse til musik, og det har hurtigt en positiv virkning på borgerens udadreagerende adfærd.

LÆS MERE

SOCIALE HISTORIER

Temanummer af Autismebladet om sociale historier (nr. 5, 2017).

9H-MODELLEN

Kate Bach & Heidi Achen: *Ungguide – Inspiration til indsatsen med psykisk sårbare unge*. Marselisborg – Center for Udvikling, Kompetence & Viden. 2012.

TALKING MATS

Læs mere om Talking Mats på Socialstyrelsens Vidensportal.

SANSESTIMULERING

Birgitte Christensen Gammeltoft: *Sanseintegration for voksne*. Gammeltoft 2009.

Læs også mere om sansestimulering på Videnscenter Sølund Skanderborgs hjemmeside viss.skanderborg.dk.

BESKYTTENDE FAKTORER

I ARBEJDET MED UDADREAGERENDE ADFÆRD

BORGERENS RESSOURCER OG UDFORDRINGER

De fagprofessionelle har viden om:

- borgerens kognitive, psykiske og kommunikative funktionsniveau
- somatiske problemstillinger og ordineret medicin
- sociale forhold, der kan påvirke borgeren
- andre forhold, der øger eller mindsker borgerens trivsel og mestring.

ADFÆRDENS FUNKTION

De fagprofessionelle har viden om:

- forhold, der medvirker til at skabe og opretholde udadreagerende adfærd
- hvad, der gør situationer uhåndterbare for borgeren
- hvad borgeren forsøger at kommunikere gennem sin adfærd.

BORGERENS RESSOURCER OG HENSIGTSMÆSSIGE MESTRING

De fagprofessionelle:

- støtter borgeren i at træne og udvikle hensigtsmæssige mestringsstrategier
- fokuserer på borgerens rettigheder og evne til selvbestemmelse
- tilbyder borgeren meningsskabende aktiviteter
- støtter borgeren i at opbygge sociale netværk
- støtter borgeren i at anvende velfærdsteknologi såsom kommunikationshjælpemidler.

FAGPROFESSIONELLES KOMPETENCER OG PERSPEKTIV PÅ BORGEREN

De fagprofessionelle:

- har specialiseret viden om målgruppen og den enkelte borgers særlige udfordringer
- har faglig viden og kompetencer til at forebygge og håndtere udadreagerende adfærd
- tilpasser krav og kommunikation til borgerens ressourcer
- forstår udadreagerende adfærd som noget, der udløses i samspillet mellem borger og omgivelser.

FAGPROFESSIONELLES TILGANG

De fagprofessionelle:

- forebygger og håndterer udadreagerende adfærd på en ikke-konfronterende måde
- anvender anerkendende verbal kommunikation og kropssprog
- er nærværende og interesseret i samværet med borgeren
- arbejder på at nedtrappe konfliktniveauet
- respekterer borgerens personlige rum
- tilpasser løbende krav og forventninger til borgerens ønsker, behov og livssituation.

BORGERINDDRAGELSE

De fagprofessionelle:

- lader den enkelte borgers ønsker og behov være rammesættende for den specialpædagogiske praksis
- støtter borgeren i at udtrykke egne behov, ønsker og oplevelser
- inddrager borgeren i at identificere faktorer og situationer, der kan udløse udadreagerende adfærd
- inddrager borgeren i aftaler om forebyggelse og egen mestring af situationer, der ellers kan føre til udadreagerende adfærd.

FYSISKE OMGIVELSER

De fysiske rammer:

- skaber tryghed og overskuelighed for borgeren, herunder mulighed for ro
- giver borgeren mulighed for både socialt samvær og for at trække sig tilbage
- understøtter fagpersonalets sikkerhed i interaktion med borgeren
- indrettes med inddragelse af borgerens ønsker og behov.

ORGANISERING

Tilbuddet:

- har handlevejledende voldsforebyggelsespolitikker med fokus på trivsel og sikkerhed
- har retningslinjer for udvikling og fastholdelse af et positivt arbejdsmiljø
- sikrer at de fagprofessionelle har de rette faglige kompetencer og mulighed for faglig sparring og supervision
- arbejder systematisk med risikovurdering af den enkelte borger med inddragelse af borgerens perspektiv.

RISIKOFAKTORER

I ARBEJDET MED UDADREAGERENDE ADFÆRD

BORGERENS RESSOURCER OG UDFORDRINGER

De fagprofessionelle mangler viden om:

- borgerens ressourcer og udfordringer, herunder kognitive psykiske og somatiske forhold
- borgerens livshistorie, identitet og sociale situation
- behovet for at inddrage pårørende med kendskab til borgeren i udredningen.

ADFÆRDENS FUNKTION

De fagprofessionelle mangler viden om:

- den funktion, adfærden har for borgeren, herunder hvad borgeren forsøger at kommunikere med sin adfærd
- årsager til borgerens udadreagerende adfærd
- at adfærden ikke er et personligt karaktertræk eller en bevidst handling.

BORGERENS RESSOURCER OG HENSIGTSMÆSSIGE MESTRING

De fagprofessionelle:

- understøtter og inddrager ikke borgerens ressourcer, men yder alene omsorg og kompenserende hjælp
- fratager borgeren mulighed for at træffe beslutninger og lære af sine erfaringer
- støtter ikke borgeren i at kommunikere sine ønsker og behov
- tilbyder ikke borgeren udviklende og meningsskabende aktiviteter.

FAGPROFESSIONELLES KOMPETENCER OG PERSPEKTIV PÅ BORGEREN

De fagprofessionelle:

- stiller krav og forventninger til borgeren, der ikke modsvarer borgernes ressourcer
- ser adfærden som et individuelt træk ved borgeren, som borgeren kan kontrollere
- er ikke opmærksomme på, at adfærden kan forebygges og håndteres ved at ændre eller være opmærksom på de udløsende faktorer
- mangler viden og kompetencer i forhold til at agere hensigtsmæssigt i situationer med udadreagerende adfærd.

FAGPROFESSIONELLES TILGANG

De fagprofessionelle:

- målretter ikke kommunikationen til borgerens kognitive og kommunikative niveau
- udviser ikke nærvær og anerkendelse i samvær med borgeren
- oplever utryghed i samværet med borgeren og reagerer med restriktioner og kontrol.

BORGERINDDRAGELSE

De fagprofessionelle:

- anerkender og inddrager ikke borgerens synspunkter, ønsker og perspektiver
- giver ikke borgeren mulighed for at træffe egne beslutninger
- imødekommer ikke borgerens interesser og ønsker i tilstrækkelig grad.

FYSISKE OMGIVELSER

De fysiske rammer tager ikke højde for:

- forhold, der kan virke stressende på den enkelte borger, fx kraftig lys og lyd
- muligheden for, at borgeren både kan indgå i socialt samvær og trække sig tilbage
- de fagprofessionelles sikkerhed i relation til borgeren
- borgerens ønsker til indretningen.

ORGANISERING

Tilbuddet:

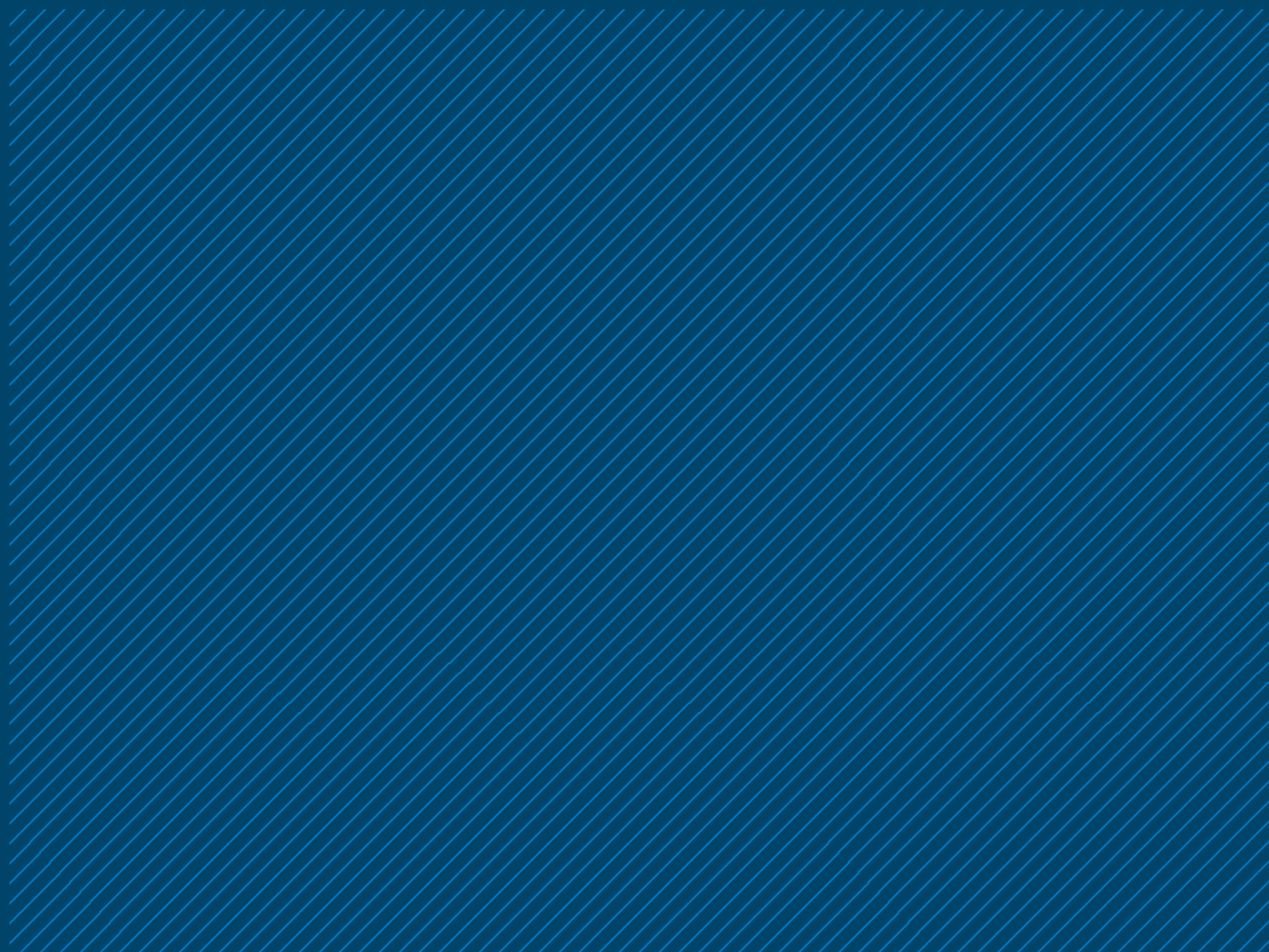
- mangler retningslinjer for forebyggelse og håndtering af udadreagerende adfærd
- har ikke en tilstrækkelig bemanding (fx for få personer omkring borgeren)
- mangler retningslinjer for, hvad personalet gør i situationer med udadreagerende adfærd
- har ikke taget stilling til, om personalet har de nødvendige kompetencer til at arbejde med målgruppen
- har ikke tilbud til personalet om faglig sparring og supervision i forhold til håndtering af udadreagerende adfærd.

VIVELFÆRD

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD

Socialstyrelsen

Kontakt VISO:

Telefonnummer: 72 42 40 00

Åbningstid: Mandag til torsdag kl. 9-14.30 og fredag kl. 9-14.

viso@socialstyrelsen.dk (Mailen er ikke en sikker mail).